

Toepassen Rode Lijst bij dagvlinders

KARS VELING

VELING, K., 1998. USE OF THE RED LIST OF BUTTERFLIES. – *ENT. BER., AMST.* 58 (6): 113-117.

Abstract: In 1995 the Red List of Butterflies in the Netherlands was published. This list is one of the instruments for conservation of butterflies. For 15 years Dutch Butterfly Conservation combines research, extension and education in order to protect and restore the butterfly fauna. In planning and management butterflies are taken into account and due to the Red List this has increased recently.

Keywords: Red List, conservation, Butterflies, The Netherlands.

Kars Veling, De Vlinderstichting, Postbus 506, 6700 AM Wageningen.

Inleiding

Een Rode Lijst is een beleidsinstrument om te komen tot bescherming van een bepaalde soortengroep. Het is een middel dus, en geen doel op zich. Voor lang niet alle groepen en zeker niet voor alle ongewervelden, is het mogelijk om een Rode Lijst op te stellen (zie onder andere Heijerman & Turin, 1998; Ellis, 1998). Moeilijker nog is het om een Rode Lijst op een zinvolle manier toe te passen. Voor de dagvlinders is dit wel mogelijk omdat

aan de volgende voorwaarden wordt voldaan:

- Er is kennis over de voorwaarden waaronder de soorten voorkomen;
- Er is veel bekend over de oorzaken van voor- en achteruitgang van soorten;
- Er zijn mogelijkheden om iets aan die oorzaken van achteruitgang te doen;
- Er is een maatschappelijk draagvlak voor maatregelen.

Voor het effectueren van beschermingsmaatregelen moeten verschillende instanties, organisaties en personen zich actief opstellen.

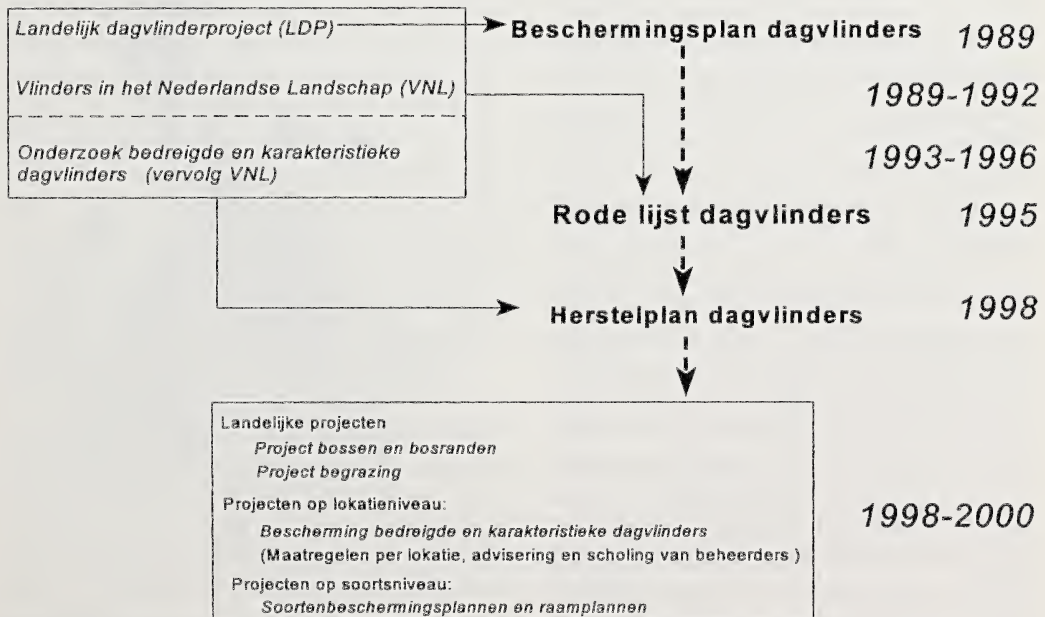

Fig. 1. Projecten en plannen die bijdragen aan het behoud en herstel van de Nederlandse dagvlinders.

Overheden moeten financiën verstrekken en inrichtende en beherende instanties (natuurbeheerders, maar ook gemeenten en waterschappen) moeten de maatregelen uitvoeren. Dit zal alleen gebeuren als de soortengroep waarom het gaat als mooi, nuttig, belangrijk of interessant wordt gezien. Dit houdt niet in dat een groep 'aibaar' zou moeten zijn om voor beschermingsmaatregelen in aanmerking te komen, hoewel dit zonder meer helpt. Er zijn allerlei manieren om het draagvlak voor de bescherming van een soortengroep te vergroten. Bij dagvlinders is het draagvlak tot stand gekomen door goede informatieverstrekking en uitgekende 'public-relations'.

Van vlinderonderzoek, via Rode Lijst naar Vlinderherstelplan

De Rode Lijst dagvlinders (Van Ommering et al., 1995; Wynhoff & Van Swaay, 1995) staat niet op zichzelf, maar is ingebed in een aantal projecten (fig. 1). In 1989 verscheen de Atlas van de Nederlandse dagvlinders (Tax, 1989). Hierin wordt een overzicht gegeven van het voorkomen van dagvlinders vroeger (voor 1980), vergeleken met de periode 1981-1986. Meer dan 300.000 gegevens, verzameld uit collecties en in het veld, liggen aan de atlas ten grondslag. Uit de vergelijking tussen de historische en de actuele situatie blijkt een sterke achteruitgang van de dagvlinders. Door het Ministerie van Landbouw en Visserij (LV) is vervolgens opdracht gegeven voor het opstellen van het 'Beschermingsplan dagvlinders' (Ministerie van LV, 1989). Vervolgens is, mede gebaseerd op recente onderzoeksgegevens, in 1995 de Rode Lijst dagvlinders opgesteld (Van Ommering et al., 1995). De Rode Lijst heeft gezorgd voor een grotere aandacht voor beschermingsmaatregelen. Beherende instanties en overheden richten zich in het soortenbeleid met name op Rode-Lijstsoorten. Hierdoor ontstaan mogelijkheden voor het doen van aanvullend onderzoek en de uitvoering van beschermingsmaatregelen. Inmiddels worden de gegevens uit de Rode Lijst verwerkt tot een 'Herstelplan dagvlinders', waarin wordt aangegeven wat er dient te gebeuren

voor behoud en herstel van de Nederlandse dagvlinders. Vanuit het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer & Visserij (LNV) worden soortbescherminingsplannen gemaakt.

Het toepassen van de Rode Lijst; een stappenplan voor soortbescherming

Tussen het uitkomen van de Rode Lijst en de uitvoering van beschermingsmaatregelen zit een proces van onderzoek en overleg. Dit proces is onder te verdelen in de volgende stappen:

1 - Onderzoek naar oorzaken van achteruitgang Rode-Lijstsoorten

Van veel soorten is de oorzaak van de achteruitgang bekend (Veling, 1995). Voor soorten waarvan dit nog niet duidelijk is, dient nader onderzoek plaats te vinden.

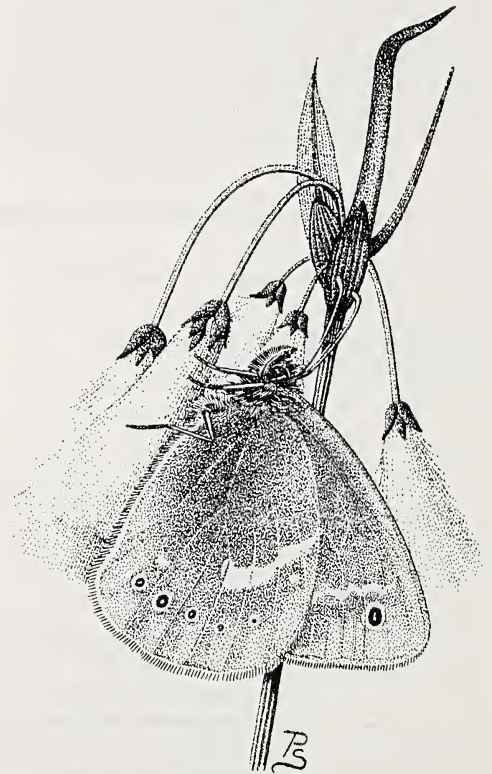

Fig. 2. Veenhooibeestje, *Coenonympha tullia*, op breed wollegras, *Eriophorum latifolium* Hoppe.

Het veenhooibeestje, *Coenonympha tullia* (Müller) (fig. 2), is de afgelopen tien jaar zeer sterk achteruit gegaan. In 1997 zijn alle huidige en recente vliegplaatsen onderzocht en is de vegetatie beschreven (Wynhoff & Gorter, 1997). Door deze gegevens te koppelen aan de in- en externe beheersgeschiedenis van de terreinen moet duidelijk worden waardoor het veenhooibeestje uit veel terreinen is verdwenen.

2 - Selectie van soorten waarvoor maatregelen perspectief bieden

Soorten waarvan vermoed wordt dat de belangrijkste oorzaken van achteruitgang te maken hebben met areaal- en klimatologische factoren, zijn niet door middel van inrichtings- en beheersmaatregelen terug te krijgen. Voor de rouwmantel, *Nymphalis antiopa* (Linnaeus), bijvoorbeeld zal niet snel een soortbeschermingsplan worden opgesteld (Veling, 1997a). Voor andere soorten is dit wel zinvol.

3 - Beschermingsmaatregelen op landschaps/ecotoop-niveau

Een aantal maatregelen is voor meer soorten uit een bepaald landschapstype of ecotoop van belang. Bosranden en open bospaden zijn voor meerdere soorten dagvlinders van belang, met name als deze overgangen geleidelijk verlopen. Abrupte overgangen van bos naar lage vegetatie zijn arm aan soorten. Door het creëren van geleidelijke overgangen wordt het leefgebied van veel soorten vergroot. Van de 47 Rode-Lijstsoorten zijn 18 soorten gebaat bij geleidelijk verlopende bosranden en open, zonnige bospaden (Warren & Fuller, 1990; Wynhoff & Van Swaay, 1995).

Bij deze projecten wordt ook indien mogelijk aangesloten bij de voorwaarden die andere groepen stellen. Zo kan de ontwikkeling van geleidelijk verlopende bosranden in Zuid-Limburg ook waardevol zijn voor bijvoorbeeld de hazelmuis (Broekhuizen et al.; 1992). Deze combinatie van doelen vergroot de kans op uitvoering van de maatregel.

4 - Opstellen concrete maatregelen op lokatie-niveau, voor behoud en herstel van bepaalde soorten

Voor een aantal Rode-Lijstsoorten zijn maatregelen op landschapsschaal op korte termijn niet voldoende. Voor deze soorten moeten maatregelen op lokatie-niveau worden getroffen. In vennetjes waar soorten als veenbesblauwtje, *Vacciniina optilete* (Knoch), en veenbesparelmoervlinder, *Boloria aquilonaris* (Stichel), voorkomen kunnen die maatregelen bestaan uit het verwijderen van berkenopslag (Middelkoop & Veling, 1987). Voor andere soorten kan het gaan om verandering van het maaitijdstip zoals voor het pimpernelblauwtje, *Maculinea teleius* (Bergsträsser), in de Moerputten bij Den Bosch. Het maaitijdstip wordt hier aangepast aan de levenswijze van de rupsen, die tot ongeveer half augustus op de bloemhoofdjes van grote pimpernel zitten. Vervolgens voltooien ze hun cyclus in ondergrondse mierennesten. De vliegplaats van deze soort wordt pas na half augustus gemaaid (Oostermeijer & Wynhoff, 1996).

5 - Opstellen van plannen voor ruimtelijke samenhang tussen leefgebieden

Versnippering van het habitat is voor 18 Rode-Lijstsoorten één van de oorzaken voor achteruitgang (Wynhoff & Van Swaay, 1995). Het bruin dikkopje, *Erynnis tages* (Linnaeus) (fig. 3), bijvoorbeeld is een vlinder die nog maar op twee kalkgraslanden in Zuid-Limburg voorkomt (Tax, 1989). In opdracht van de Provincie Limburg en het Ministerie van LNV is een plan opgesteld om deze vliegplaatsen met elkaar en met potentieel geschikte lokaties te verbinden (Veling, 1997b). Door aanpassingen in het beheer van wegbermen en door graften en randen van akkers en weilanden waar kalk aan de oppervlakte komt extensief te beheren ontstaan mogelijkheden voor kruidenrijke vegetaties. Uit onderzoek in de Eifel is bekend dat deze vegetaties als verbindingssbaan gebruikt worden door kalkgraslandvlinders (Bergers et al., 1987).

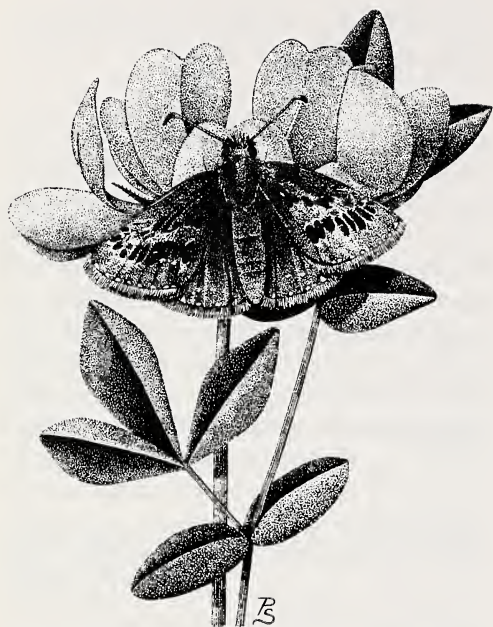

Fig. 3. Bruin dikkopje, *Erynnis tages*, op gewone rolklaver, *Lotus corniculatus* Linnaeus.

6 - Voorlichting naar beherende instanties, overheidsinstellingen en het publiek over oorzaken van achteruitgang en over mogelijkheden voor behoud en herstel

Hoe belangrijk soorten ook zijn en hoeveel maatregelen voor behoud en herstel ook klaarliggen voor gebruik, als er niet gewerkt wordt aan het maatschappelijk draagvlak voor die maatregelen, zal van bescherming weinig terecht komen. Beleidsmakers die gelden beschikbaar stellen, beheerders die de maatregelen moeten uitvoeren en het grote publiek en de publieke opinie, die uitgaven van de overheid kritisch volgen, zullen achter deze maatregelen moeten staan. Dit is alleen mogelijk als men op een goede manier is voorgelicht. Met deze stap staat of valt de effectuering van beschermingsmaatregelen (Van Swaay & Wolterbeek, 1996).

7 - Controle op uitvoering en monitoring van effecten

Door de uitvoering van de maatregelen goed te volgen en de effecten van die maatregelen

op een goede manier te monitoren kan worden gezorgd voor tijdige bijstelling van de maatregelen. Door dit planmatig en in een vroeg stadium vast te leggen kan voor toekomstige projecten veel worden geleerd. Het is van belang regelmatig contact te onderhouden met de beherende instanties om te voorkomen dat de aandacht verslapt.

Binnen het monitoringonderzoek van De Vlinderstichting, IKC-Natuurbeheer en CBS wordt speciale aandacht gegeven aan de Rode Lijstsoorten. Hiervoor worden speciale routes uitgezet (Van Swaay, 1995).

Een voorbeeld: Actieplan Grote Vuurvlieder

In juni 1997 verscheen het Actieplan Grote Vuurvlieder (Oostermeijer, 1996). Dit plan heeft alle stappen die hierboven staan beschreven doorlopen. Gestart werd in 1994 met een bijeenkomst in het veld met beheerders, vrijwillige veldmedewerkers en onderzoekers om te brainstormen over mogelijke oorzaken van achteruitgang van de grote vuurvlieder, *Lycæna dispar* (Haworth) (fig. 4). Vervolgens is (veld)onderzoek uitgevoerd naar de hypothesen die op deze bijeenkomst naar voren zijn gekomen en werden voorstellen voor inrichting en beheer opgesteld. Deze werden besproken in een begeleidingscommissie met vertegenwoordigers van beherende instanties, gemeenten, provincies, rijk en waterschappen. Tegelijkertijd is een publiciteitsactie gehouden met scholen in de regio waarbij er veel aandacht was in plaatselijke en regionale pers.

Inmiddels zijn concrete aanbevelingen voor inrichting, beheer en verder onderzoek gedaan. De verschillende betrokken instanties gaan hiermee aan de slag en De Vlinderstichting is door het Ministerie van LNV gevraagd om een soortbeschermsplan op te stellen voor deze soort (Van Swaay, 1997). Vanaf nu zal worden gewerkt aan de uitvoering van de maatregelen en het volgen (de monitoring) van de ontwikkelingen.

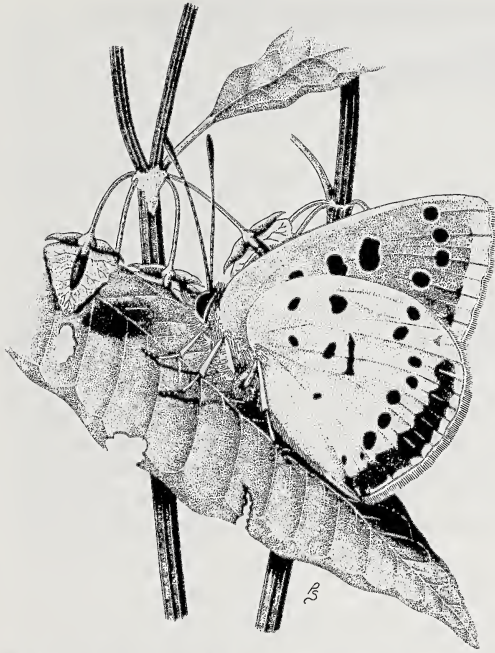

Fig. 4. Grote vuurvliinder, *Lycaena dispar*, op waterzuring, *Rumex hydrolapathum* Hudson.

Afsluitend

De ervaring van De Vlinderstichting is dat het hebben van een Rode Lijst een stap is naar effectieve bescherming van bedreigde soorten. Door de Rode Lijst is er meer geld beschikbaar voor het doen van onderzoek en voor de uitvoering van beschermingsmaatregelen. Overheid en particuliere organisaties geven met name aandacht aan doelsoorten. Behalve de Rode Lijst is echter ook gedegen kennis van voorkomen en (auto)ecologie van de soorten, goede voorlichting aan behorende instanties en draagvlak bij de bevolking essentieel voor bescherming. Met alleen een Rode Lijst kom je er niet!

Literatuur

BERGERS, P. J. M., L. H. A. VAN DIJK & P. J. M. VERBEEK, 1987. *Verbreidingsmogelijkheden voor dagvlinders van kalkgraslanden*. Verslag Natuurbeheernr. 900. Landbouwniversiteit, Wageningen.

BROEKHUIZEN, S., B. HOEKSTRA, V. VAN LAAR, C. SMEENK

- & J. B. M. THISSEN, 1992. *Atlas van de Nederlandse zoogdieren*. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- ELLIS, W. N., 1998. Cryptobiotabescherming: behoeden van het onbekende. – *Ent. Ber., Amst.* 58: 105-112.
- HEIJERMAN, TH. & H. TURIN, 1998. Rode Lijsten: zinvol of vol onzin? – *Ent. Ber., Amst.* 58: 92-104.
- MIDDELKOOP, N. & K. VELING, 1987. *Oecologisch onderzoek aan drie dagvlindersoorten in Drentse hoogveenrestanten*. Verslag Natuurbeheernr. 943. Landbouwniversiteit Wageningen.
- MINISTERIE VAN LV, 1989. *Beschermingsplan dagvlinders*. Ministerie van LV, 's-Gravenhage.
- OMMERING, G. VAN, I. VAN HALDER, C. A. M. VAN SWAAY & I. WIJNHOF, 1995. *Bedreigde en kwetsbare dagvlinders in Nederland. Toelichting op de Rode Lijst: 1-60*. Rapport IKC-Natuurbeheer, Wageningen.
- OOSTERMEIJER J. G. B., 1996. *Actieplan Grote vuurvliender, maatregelen voor behoud en uitbreiding*. Rapportnr. VS96.27. De Vlinderstichting, Wageningen.
- OOSTERMEIJER, J. G. B. & I. WYNHOFF, 1996. *Raamplan bescherming Pimpernelblauwtjes Noord-Brabant*. Rapportnr. VS96.34. De Vlinderstichting, Wageningen.
- SWAAY, C. A. M. VAN, 1995. *Het Dagvlindermonitoringproject. Verslag van de eerste vijf jaren 1990-1994*. Rapportnr. VS95.28. De Vlinderstichting, Wageningen en CBS, Voorburg.
- SWAAY, C. A. M. VAN, 1997. *Soortbeschermingsplan Grote vuurvliender*. Rapportnr. VS97.21. De Vlinderstichting, Wageningen.
- SWAAY, C. A. M. VAN & T. M. WOLTERBEEK, 1996. *Evaluatie Beschermingsplan Dagvlinders*. Rapportnr. VS96.25. De Vlinderstichting, Wageningen.
- TAX, M. H., 1989. *Atlas van de Nederlandse dagvlinders*. Natuurmonumenten, 's-Graveland en De Vlinderstichting, Wageningen.
- VELING, K., 1995. *Vlinders in het Nederlandse Landschap, 1987-1992*. Rapportnr. VS95.02. De Vlinderstichting, Wageningen.
- VELING, K., 1997a. De Rouwmantel; een blijvertje? – *Vlinders* 12: 23-25.
- VELING, K., 1997b. *Mogelijkheden herstel dagvlinders ROM Mergelland*. Rapportnr. VS97.08. De Vlinderstichting, Wageningen.
- WARREN, M. S. & R. J. FULLER, 1990. *Woodland rides and glades: their management for wildlife*. Nature Conservancy Council, Peterborough.
- WYNHOFF, I. & E. GORTER, 1997. *Achteruitgang van het Veenhooibeestje in Nederland - tussenrapport*. Rapportnr. VS97.29. De Vlinderstichting, Wageningen.
- WYNHOFF, I. & C. A. M. VAN SWAAY, 1995. *Bedreigde en kwetsbare dagvlinders in Nederland. Basisrapport met voorstel voor de Rode Lijst*. Rapportnr. VS95.11. De Vlinderstichting, Wageningen.

Geaccepteerd 19.ii.1998.